

довж десятиліть творчих пошуків О. Ошуркевич зробив записи понад 6 тисяч українських народних пісень, близько 900 легенд і переказів, 250 казок, майже 1,5 тисячі прислів'їв і приказок. А ще ж на його рахунку — сотні описів традиційних народних свят, обрядів, звичаїв... Різноманітні уснословесні матеріали, зібрані дослідником у різні роки, передавалися для зберігання у фонди Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, Львів-

ської державної музичної Академії ім. М. В. Лисенка, Державного архіву Волинської області, Волинського краєзнавчого музею.

Багаторічна діяльність Олекси Ошуркевича по збиранню і дослідженню фольклорно-етнографічних пам'яток відзначена у 1990 році Всеукраїнською премією ім. Павла Чубинського. Як і раніше, так і нині, не меншає коло зацікавлень дослідника — трудівника на ниві народного мистецтва.

The article commemorates folklore and ethnography work of the great researcher Oleksa Oshurkevych. Biographic facts and a detailed study of the scholar's activities are presented, among which are researches on the Kosach family, traditional folk musical instruments, regional ethnography, etc.

ЛИЦАР ЧАРІВНИХ СТРУН (До 90-річчя від дня народження Андрія Бобиря)

Станіслав ДИМЧЕНКО

Минають роки, сторіччя, змінюються звичаї, ідеології, погляди. Та історія зберігає імена, якими пишається наша земля.

Людина, яка не знає свого минулого, не має майбутнього. Ці золоті слова спонукають до дослідження і використання досвіду минулих поколінь, вводять у світ минулого.

Багато імен уже повернуто із забуття. А ще більше, мабуть, чекають щасливої долі щоб доповнити славетну сторінку історії України.

Розповімо про одну з найцікавіших постатей ХХ століття — Андрія Матвійовича Бобиря — досвідченого диригента, видатного знавця кобзарської справи, талановитого і неповторного бандуриста-віртуоза, інтерпретатора українських народних пісень і дум, педагога, автора численних обробок і перекладень музичних творів для бандури, який залишив виразний слід у розвитку кобзарства (8, С. 2).

Прожив він надзвичайно яскраве, творче, сповнене титанічної праці життя. Наслідки його багатогранної діяльності позначилися в активізації роботи класів бандури у консерваторіях, музичних училищах, у створенні професійних та

аматорських капел та ансамблів бандуристів, оркестрів народних інструментів (5).

У статті на основі фактичних матеріалів (вітчизняних рецензій, афіш, спогадів і відгуків сучасників) зроблена спроба відновити широкий спектр надзвичайно плідної педагогічної та диригентської діяльності Андрія Бобиря.

Дитинство Андрія Бобиря минуло в селі Нечипорівка Яготинського району Полтавської губернії (тепер Київської області). В сім'ї ходили перекази про прадіда-січовика, який у сто з гаком років ще співав, граючи на кобзі. Звук бандури почув Андрій в дитинстві від заїжджого кобзаря, це вразило його до глибини душі. Бандуру мав і учитель з їхнього села, отже була можливість навчатися грі на улюбленому інструменті. Незабаром Андрій і сам придбав кобзу, з якою не розлучався ні на день.

Після закінчення семирічної школи в Яготині Андрій Бобир вступив до Київського музично-театрального технікуму (згодом реорганізований у музичне училище) по спеціальності хорове диригування (1931-1937). Потім — навчання в Київській консерваторії (1937-1941,

1945-1947) на диригентсько-хоровому відділі і паралельно робота в ансамблі бандуристів українського радіо. Диплом диригента-хормейстера не встиг захистити — почалась війна.

Будні льотчиків гвардійського 212-го авіаполку... Їх не уявити без пісень, які приніс із собою Андрій Бобир. Заспіває часом у колі друзів — і вже хор збирається. Пісня, наче магніт, притягувала людей.

Льотчик-випускник, старший лейтенант Андрій Бобир пройшов через усі тяжкі випробування Другої світової і закінчив її штурмом Берліна. Чотири важкі воєнні роки він не полишав ні штурвала, ні бандури, яку возив при собі у крилі літака. Так і пролетіла солдатська бандура через всю Україну, Польщу, Чехословаччину... І скрізь чули її голос.

Відомий поет і пісняр Олекса Якович Ющенко присвятив вірш "Крила кобзи" пам'яті народного артиста України, бандуриста, пілота Андрія Бобиря (9, С. 28-29).

*В годині битви світової
Подія сталася така:
Свою взяв кобзу із собою
Пілот до свого літака.
А кобза, хоч і саморобна,
Дорожча золота йому.
В ній пісня і весела, й скорбна,
В ній Віра, що поборе тьму.
Коли хтось із пілотів гине,
Співала "Чуєш, брате мій?"...
І поминала Україна
Свого бійця у час лихий.
Гучніше звістка та від грому,
Яскравіш блискавки вона,
А від плачу по дорогому
Не раз порвалася струна.
Боець в безсмертя відлітає
В ключі смутному журавлів,
Його ж душа кінця не має —
Сам Бог їй жити повелів.
Пілот молодший став на зміну,
Щоб людство не зазнало зла.
За вільну, рідну Україну
Та Кобза літака вела.
І нерозлучний був із нею
Кобзар хоробрій наш Андрій.
Тепер окрасою музею
Вона в столиці молодій.
Їх душі — то порив один,
Вона — дочкою України,
Він — України вірний син.
Казки про килим знаєм всі ми,
Який під небом проліта,*

*А справжній лет з бійцями тими —
Найвища Правди висота.
Є крила в Кобзи невидимі
І ми в житті натхненні ними.*

Після війни А. М. Бобир склав випускний екзамен у консерваторії, а згодом закінчив аспірантуру за фахом оперно-симфонічного диригування (1948-1951, кл. О. Климова).

Вже в його сорок років популярність А. М. Бобиря була величезною не тільки в Україні, а й далеко за її межами. Українське радіо розносило по всьому світові українську пісню у виконанні бандуристів, якими керував А. М. Бобир. Вдячні шанувальники відгуквалися сотнями листів з багатьох країн світу (писали українці з Австралії, Америки, Канади, Англії, Німеччини, Франції, Бельгії), дякували за чудове виконання, просили і далі пропагувати українську народну пісню.

Великий патріот України, невтомний пропагандист кобзарського мистецтва, кращих зразків української класичної музики, А. М. Бобир жив духовним світом Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, Я. Степового, В. Косенка, С. Людкевича.

У 1987 році здійснилася заповітна мрія А. М. Бобиря, коли за його активною участю було започатковано фестиваль "Вересаєве свято" у селі Сокиринцях Чернігівської області. Міністерство культури України затвердило цей захід як традиційний і проводиться він на батьківщині О. Вересаєва раз на три роки. Понад 600 бандуристів (найкращі капели, ансамблі, окремі виконавці) вже приїздили вшанувати пам'ять славетного кобзаря.

А одним із найяскравіших номерів урочистого концерту біля пам'ятника О. Вересаєву були спів та гра на бандурі Андрія Бобиря. (10, С. 43).

Вимальовувалася чудова перспектива, було чимало пропозицій, та любов до народної музики все ж перемогла.

Головним напрямком діяльності А. М. Бобиря стала народно-інструментальна музика. Бандурист-співак, артист, керівник ансамблю бандуристів (з 1953 р.), беззмінний художній керівник і головний диригент оркестру народних інструментів Укртелерадіо (1965-1992), викладач, старший викладач, в. о. доцента Київської консерваторії за сумісництвом (1951-1985) по класу бандури (3, С. 99-100).

Широка творча ерудиція, постійна концертна практика співака-бандуриста, що не мав собі рівних в інтерпретації кобзарського репертуару, дозволили йому передати своїм учням кращі самобутні традиції українського кобзарства, прищепити любов до національного мистецтва. У нього навчалися понад 40 студентів, серед яких відомі бандуристи В. Кухта, А. Голуб, А. Грицай, А. Маціяка, заслужений працівник культури України Л. Воріна, кандидат мистецтвознавства А. Омельченко, професор Львівського Вищого музичного інституту видатний майстер бандури В. Герасименко, народні артисти України М. Гвоздь, Н. Москвіна, Ю. Гамова, А. Шутько, заслужений артист України Ю. Демчук та ін.

Андрій Бобир виробив власну творчу манеру, своєрідний оригінальний підхід до кожного вихованця, до кожного студента. Саме тому ми можемо з упевненістю стверджувати, що він створив мистецьку школу, знайшов ту творчу основу процесу навчання і виховання, яка заохочувала і стимулювала освітянський процес, яка розвиваючи індивідуальні якості кожної душі, спонукала до невичерпного, вшуканого і світлого світу мистецтва.

Ось як пише про свого вчителя М. Гвоздь: "Андрій Бобир належить до числа талантів, які народжуються, може, раз на сто років. У нього було все: високий зріст, постава козарлюги, чудовий голос (драматичний тенор повного діапазону з оригінальним, суто кобзарським тембральним забарвленням), досконале володіння технікою гри на бандурі, хист хормейстера, диригента-симфоніста, викладача, прекрасного знавця народної творчості, історії України. Погодьтеся, було що запозичити у такої неординарної особистості" (2, С. 89).

А. М. Бобир — автор понад 500 обробок та перекладень українських творів для бандури. Оpubлікував серію збірників пісень і танців для бандури (К., 1950, 1952, 1959), кілька статей із проблем розвитку кобзарського та бандурного мистецтва, а також науково-методичну працю "Поради керівнику ансамблю бандуристів" (1).

Вагомий внесок А. М. Бобира в розвиток кобзарського мистецтва, його плідна музично-громадська діяльність відзначені званнями заслужений артист України та Народний артист України.

Андрій Бобир з тих, хто прокладав нові шляхи, хто неухильно стверджував могутній геній українського народу, в кому на всю силу палахкотіла ватра вічної творчої снаги.

Огляд діяльності А. М. Бобира приводить до висновку, що життя поєднало його з радіо не за збігом обставин, а за покликанням.

Мистецьке життя міста Києва активно впливало на музиканта, який вже тоді виявив диригентський хист. Привабливість постаті молодого диригента мимоволі привертала до себе увагу. Він був красивий: пластичні руки, точні експресивні рухи, романтично сяючі очі, повна заглибленість у музику, що ніби лилася з-під його рук. Цікаво, що цілковите захоплення диригента музикою якимось чаклунськи впливало на оркестрантів. Відчувалось, що музиканти із задоволенням підкоряються диригентові (6, С. 8). Поступово у А. М. Бобира закладались основи диригентського професіоналізму, до пізнання таємниць якого він виявляє справжню зацікавленість на всіх ступенях свого розвитку. І називаючи його професійні якості, слід говорити не просто диригент, постановник, а радіо-диригент, радіопостановник. Це значною мірою зумовили його прекрасні слух, пам'ять і всебічна обізнаність з музичною літературою. Він диригував, вимагав виконання задуму композитора так, наче сам був автором, а радіопостановки здійснював з неухильним дотриманням диригентського плану.

За роки роботи Андрія Бобира з оркестром народних інструментів Укртелерадіо (1965-1992) було записано близько тисячі масштабних творів, які увійшли до золотого фонду Українського радіо. Цікаву думку про диригентську особливість А. М. Бобира висловив М. Дремлюга, який сказав, що серед його багатьох індивідуальних якостей як диригента зокрема, безпомилкове відчуття пропорцій, що дозволяє з надзвичайною випуклістю ліпити широкі музичні пласти, і що є в нього одна цінна якість, необхідна для першого виконання музичного твору, — уміння точно визначити і поставити на перший план головне у змісті музики — її стильові особливості. Найкращі його виступи залишили незабутні враження — емоційна сила впливу його диригентської техніки на рівні мистецької загадки (4, С. 2).

Про специфіку творчого почерку Андрія Бобира не менш переконливо говорить і його

мобільність, готовність будь-який твір призначений для передачі в ефір, подати в оркестровому вигляді. Оркестровки, здійснені А. М. Бобирем з цією метою, перелічити неможливо.

За свідченням тих, хто з ним творчо спілкувався, Андрій Матвійович був одним з кращих радіооркестраторів, дружніми послугами якого не раз послуговувалися музиканти і композитори. Він оркестрував твори М. Лисенка, Б. Підгорецького, К. Стеценка та інших композиторів минулого та сучасного (7, С. 7).

Він брав активну участь у створенні нового сучасного репертуару, не боявся сміливого пошуку та експерименту. Щира зацікавленість новим, талановитим були притаманні головному диригентові, що дозволяло йому братися за першопрочитання творів сучасних українських композиторів. Диригент надзвичайно ретельно опрацьовував оркестрові нюанси і штрихи, досягаючи граничної довершеності звучання, яскравості, колоритного розмаїття музичних барв. Він не підлаштовувався під звички оркестрантів, не бажав бути "акомпаніатором" численних зірок. Досягти художньої цілісності, органічної єдності всіх компонентів, не применшуючи ролі й емоційно наснаженої звучності оркестру, — ось до чого самовіддано прагнув А. М. Бобир. Він вважав головною рисою диригента, окрім бездоганного професіоналізму, почуття відповідальності. Маєстро був щасливий з того, що його улюблена професія дає змогу висловлювати своє громадянське ставлення до сьогодні.

Його диригентська манера — гранична емоційна насиченість, високий романтичний порив, повна самовідданість і чіткий самоконтроль. Його інтерпретації відрізняються надзвичайною цілісністю, тонким відчуттям стилю та високим художнім смаком. Амплітуда творчих можливостей А. Бобира надзвичайно широка.

Талант Андрія Матвійовича масштабний і унікальний, світлий, оптимістичний, сонячний. У ньому бував незгасимий вогонь молодості та життєствердження. Саме тому мистецтво українського диригента бентежить, зворушує, западає в душу. Джерела його таланту — в глибинах народної творчості, рідної пісні, у щедрому розмаїтті художньої творчості народу. А. М. Бобир — митець, чий багатий досвід, широка ерудиція в галузі вітчизняної і світової

музичної літератури поєднувалися з рідкісною художньою інтуїцією. Мистецька зрілість А. М. Бобира з особливою повнотою проявлялась у роботі над втіленням шедеврів української і зарубіжної класики. Його натхненні прочитання відомих партитур, сьогодні вражають глибоким проникненням у жанрові й стилеві особливості кожного твору.

Андрій Бобир як диригент — це яскраве втілення самобутності, відданості та одержимості. Що б він не виконував, завжди умів розкрити задум композитора, збагатити його, передати індивідуальну манеру художнього вислову, відшукати у творі нехай невеличкі, але промовисті деталі, які переконливо доводили, що між автором і слухачами є чутливий посередник, здатний не тільки відтворити написане, а й порадувати своїм баченням.

Пройшло двадцять років, а я й досі пам'ятаю дві репетиції колективу, на яких був присутній.

Репетиція Андрія Бобира — це приклад натхненної творчості, поєднання високої вимогливості до шліфування технічних завдань з емоційністю у розкритті образного змісту музики. Здавалось, що диригент вільно і легко імпровізував, кожного разу своєрідно і талановито. Але за всією невимушеністю стояла ґрунтовна і копітка робота митця над твором. Він вимагав найточнішого виконання найскладніших завдань, які стояли перед оркестрантами. Багаторазове повторення якогось уривка музичного твору ніколи не перетворював у суто технічну справу. Кожного разу диригент або змінював свій підхід, якщо вправа не вдавалась, або підказував новий виконавський прийом.

Диригент наче скульптор, ліпив з тембрових нюансів гри музикантів і груп оркестру виразний художній образ. Саме на репетиції пересвідчуєшся, як багато варіантів виконання проходить у творчій уяві диригента, перш ніж утвердитися в тому єдиному, якого треба досягти. Барви регістрів оркестрових інструментів, їх своєрідна драматургія, характерність звучання і різноманітні прийоми звуковидобування — всі можливості і натхнення оркестрантів підпорядковані досконалості звучання, що так хвилює й наснажує слухачів.

Яскрава образність мислення диригента, переконлива логіка виконавських планів, загострення драматургічних ліній свідчили про його

глибоке проникнення в авторський задум, що забезпечувало успіх оригінальних трактувань.

При зовні стриманій манері диригування А. М. Бобир поставав митцем романтичного напрямку; він кількома штрихами вмів підкреслити контрасти в образній сфері твору, виявити його темброву драматургію. Бездоганна ансамблева гра — це “регламентована свобода” творчості і натхнення кожного музиканта, які були скеровані владною рукою диригента Андрія Бобира. Я вважаю, що такий професійний рівень оркестру — це результат напруженої роботи однодумців. В його інтерпретаціях інструментальних творів простежується бажання посилити образні контрасти через віртуозне співставлення темпу, вишукані динамічні відтінки тощо.

Дуже великим був вплив самотньої індивідуальності А. М. Бобира на оркестрантів. Його руки напрочуд пластичні і виразні, “промовляли” до кожного музиканта. Блискуче знання виражальних можливостей усіх інструментів оркестрів давало можливість маестро показати, як повинен звучати кожен з них.

У досягненні бажаного результату А. М. Бобир користувався мінімумом словесних образів. Лаконізм вимог диригента і чудава віддача оркестру, доброзичливість і справжня творча атмосфера в роботі свідчили про художній такт керівника, який не нав'язував своєї волі, а скоріш орієнтувався на великий досвід музикантів. Він приділяв увагу з'ясуванню концепції твору, виявленню драматургічної логіки матеріалу, багато працював над строєм оркестру. Успіхові колективу сприяла широка ерудиція митця, аналітичний склад розуму, чу-

дова пам'ять, тонкий темброво-гармонічний слух, знання музично-виконавських стилів, володіння оркестровими інструментами.

Андрій Бобир — творець оригінальних трактувань, диригент-художник. Його репетиції з оркестром — це школа для музикантів. Він — зразок самовідданого служіння мистецтву.

Досвід диригента-інтерпретатора Андрія Матвійовича Бобира гідний професіонального вивчення і узагальнення. Конче необхідно провести ґрунтовне дослідження всього створеного митцем, щоб на його зразках виховувати нові покоління диригентів.

м. Рівне

Список використаної літератури

1. Бобир А. Поради керівнику ансамблю бандуристів. — К., 1953.
2. Гвоздь М. Бандурист Андрій Бобир // Народна творчість та етнографія. — 1994. — № 5-6. — С. 89.
3. Давидов М. Київська академічна школа народно-інструментального мистецтва. — К., 1998. — С. 99-100.
4. Дремлюга М. Цінуймо людину за її справи // Культура і життя. — 1982. — № 4. — 20 лютого.
5. Желтинський Б. Коротка історія кобзарства в Україні. — Л., 2000. — 195 с.
6. Климов О. Талант і доброзичливість // Мистецтво. — 1956. — № 3. — С. 8.
7. Литвиненко С. Мистецтво і майстерність диригента // Музика. — 1985. — № 4. — С. 7.
8. Сітенко Т. Кобзарське життя Києва початку ХХ ст. // Кобзар. — 1999. — № 1. — С. 2.
9. Ющенко О. Є крила в кобзі невидимі // Українська культура. — 2002. — № 2. — С. 28-29.
10. Яценко Л. Державна Заслужена капела бандуристів України. — К., 1970. — С. 43.

On the basis of facts (reviews, placards, bills, memoirs, references of contemporaries) this article deals with different aspects of incredibly fruitful pedagogical and conductor's activity of the prominent kobzars' connoisseur, talented, unique and virtuoso bandura player Andriy Bobyr.